

Wytyczne dotyczące opracowania standardów w programach pracy ze sprawcami męskiej przemocy domowej

Version 1.1

Wstęp

Męska przemoc wobec kobiet to zjawisko obecne w każdym europejskim kraju i jest to poważny oraz powszechny problem. Przemoc wobec kobiet jest manifestacją nierównych historycznych relacji władzy pomiędzy mężczyznami i kobietami, która to nierówność doprowadziła do męskiej dominacji i dyskryminacji kobiet oraz do sytuacji, w której awans kobiet jest utrudniony. Stanowi to istotne naruszenie praw człowieka oraz znaczącą przeszkodę na drodze do równości płci¹. Państwa członkowskie takich międzynarodowych organizacji jak ONZ i Rada Europy czy kraje UE obowiązują międzynarodowe i krajowe prawo wymagające należytej staranności w zakresie zapobiegania, prowadzenia dochodzeń i karania w odniesieniu do aktów przemocy, bez względu na to, czy akty te są popełniane przez podmioty państwowe, czy osoby prywatne oraz w zakresie zapewniania ochrony ofiarom przemocy². Przemoc domowa wobec kobiet opiera się na wzorcach władczych zachowań ze strony partnera lub byłego partnera, które polegają na m.in. przemocy fizycznej i seksualnej, nadużyciach emocjonalnych, nadużyciach związanych z ekonomiczną izolacją, groźbach, zastraszaniu oraz nękanii³. Przemoc wobec kobiet w rodzinie dotyka również dzieci, które także mają prawo do ochrony i wsparcia.

Na organizacjach realizujących programy dla sprawców przemocy spoczywa wielka odpowiedzialność za wszystkie uwikłane w daną sytuację osoby. Praca ze sprawcami męskiej przemocy domowej ma na celu powstrzymanie przemocy i podniesienie poziomu bezpieczeństwa ofiar przemocy domowej (kobiet i dzieci). Powinna być ona jednak również ujmowana w szerszym kontekście procesu polegającego na kulturowych i politycznych zmianach prowadzących do zniesienia hierarchii płci, przemocy i dyskryminacji płciowej oraz wszelkich innych form przemocy i dyskryminacji indywidualnej i strukturalnej. Istnienie standardów jest niezbędne w celu zapewnienia jakości pracy, a w szczególności zapewnienia sytuacji, w której bezpieczeństwo ofiar jest kwestią priorytetową, a sama praca nie zagraża partnerkom lub dzieciom uczestników. Poniższe wytyczne dotyczące stworzenia standardów w pracy ze sprawcami męskiej przemocy zostały opracowane przez konsorcjum Programu Daphne II „Praca ze sprawcami przemocy domowej w Europie – WWP” i zostały następnie rozwinięte podczas międzynarodowych warsztatów eksperckich w Berlinie w 2008 roku. Wytyczne te dotyczą programów dla sprawców męskiej przemocy, którzy stosują przemoc wobec swoich partnerek oraz dzieci żyjących w takich związkach.

Programy w państwach europejskich różnią się między sobą w zakresie zadań, grup docelowych, finansowania, podstaw prawnych oraz wielu innych aspektów i warunków pracy. Z uwagi na powyższe, zamysłem niniejszych wytycznych nie jest podanie szczegółowych instrukcji. Ich intencją jest raczej przedstawienie ramowych zasad programów dla sprawców przemocy, które dotyczą opracowania określonych standardów odpowiedzialnej pracy. Poniższy rozdział przedstawia cel oraz wstępne warunki dla programów dotyczących sprawców przemocy w odniesieniu do ich funkcjonowania, a w części drugiej przedstawiono główne zasady, które należy uwzględnić w odpowiedzialnej pracy ze sprawcami męskiej przemocy domowej.

Standardy pracy ze sprawcami przemocy domowej powinny uwzględniać wyniki najnowszych badań oraz najlepsze doświadczenia praktyczne. Próbkę odpowiedzi na ogólne pytanie: “jakie działania są skuteczne wobec jakich mężczyzn w jakich okolicznościach?” należy rozumieć jako trwający proces.

¹ Zobacz: Deklaracja ONZ z 1993 roku o Eliminacji Przemocy wobec Kobiet

² Zobacz: Zalecenie Rec(2002)5 Komitetu Ministrów do państw członkowskich w sprawie ochrony kobiet przed przemocą przyjęte w dniu 30 kwietnia 2002

³ Zobacz: Deklaracja zasad i minimalnych standardów praktyk ogłoszona przez organizację Respect, 2004 rok

A Wstępne warunki pracy ze sprawcami męskiej przemocy

A.1. Cel

Głównym celem pracy ze sprawcami męskiej przemocy jest zwiększenie poziomu bezpieczeństwa ofiar przemocy. Na każdym etapie realizacji programów dla sprawców przemocy za priorytet musi być uznane bezpieczeństwo partnerek sprawców oraz ich dzieci. Cel programów dla sprawców przemocy musi być jasno określony, zarówno dla osób prowadzących program, jak i dla mężczyzn, których dany program dotyczy.

A.2. Współpraca z ośrodkami pomocy ofiarom i systemami interwencji

Programy dla sprawców przemocy są jedynie jedną częścią szerszego systemu interwencji w przypadkach przemocy domowej i jako takie nie powinny być realizowane w izolacji, ani nie powinny być wdrażane w sytuacjach, gdzie nie istnieją określone systemy wsparcia dla ofiar. Programy dla sprawców przemocy powinny być finansowane ze źródeł dodatkowych, a nie ze środków ośrodków pomocy ofiarom.

W celu skutecznego działania w zakresie przemocy domowej, programy dla sprawców przemocy powinny być nieodłączną częścią szerszego systemu interwencji i aktywnie uczestniczyć w porozumieniach pomiędzy organizacjami oraz organizowanych przez nie sieciach współpracy w zakresie przeciwdziałania przemocy domowej. Szczególnie istotna jest ścisła współpraca z ośrodkami dla kobiet będących ofiarami przemocy i ich dzieci w celu zapewnienia im bezpieczeństwa oraz wypracowania zintegrowanego podejścia do problemu przemocy domowej. Powyższe zasady współpracy powinny być wdrożone przy udziale przedstawicieli ośrodków pomocy dla kobiet w roli ekspertów w komisjach sterujących i radach doradczych programów dla sprawców przemocy. Istotne są również współpraca i tworzenie sieci współpracy ze wszystkimi innymi ośrodkami, organizacjami i specjalistami zajmującymi się przemocą domową (np. systemem sprawiedliwości, pomocą społeczną, służbą zdrowia oraz ośrodkami pomocy dzieciom). Współpraca i udział w porozumieniach oraz sieciach współpracy powinny być przyjętą formą działania oraz otrzymywać finansowanie.

A.3. Podstawy teoretyczne i koncepcja formalna

Programy dla sprawców przemocy należy rozwijać w oparciu o postawę polegającą na zrozumieniu, że przemoc wobec kobiet i dzieci jest niedopuszczalna oraz że stosujący przemoc mężczyźni ponoszą odpowiedzialność za jej stosowanie. Cały personel pracujący przy programie dla sprawców przemocy musi przyjąć postawę pozbawioną wszelkiego usprawiedliwiania, wybaczenia czy umniejszania znaczenia kwestii związanych z przemocą oraz potępiającą wszelkie formy winienia za przemoc jej ofiar. Ponadto każdy program dla sprawców przemocy musi być oparty na wyraźnych teoretycznych podstawach, do których zaliczamy między innymi następujące aspekty:

- teoria płci – pojęcia hierarchii płci oraz męskości, uwzględniające czynniki społeczne, kulturowe, religijne, etniczne oraz polityczne,
- definicja przemocy domowej oraz rodzajów nadużyć,
- źródła przemocy – zrozumienie przyczyn i mechanizmów prowadzących do przemocy,
- teoria interwencji / teoria zmian – zrozumienie, dlaczego proponowane sposoby interwencji mają zmienić nacechowane przemocą zachowania i postawy uczestników.

Powyższe czynniki natury teoretycznej powinny prowadzić do stworzenia wyraźnej koncepcji sformułowanej na piśmie, która określałaby metody pracy ze sprawcami przemocy. Istnieją dokładnie opracowane modele, które mogą wskazywać kierunek działań przy opracowywaniu takiej koncepcji.

A.4. Skupienie się na odpowiednich aspektach stosowania przemocy

W celu właściwego podejścia do złożoności męskich zachowań nacechowanych przemocą wobec ich partnerek, działania interwencyjne powinny być skupione na odpowiednich aspektach czynników

związanych z tym zjawiskiem, które mogą być usystematyzowane w następującym modelu środowiskowym⁴:

- *Czynniki socjokulturowe*, do których zaliczamy społeczny kontekst w odniesieniu do płci, nierówne relacje władzy pomiędzy mężczyznami i kobietami w naszych społeczeństwach, rozprzestrzenianie się przemocy jako metody radzenia sobie z konfliktami w naszych kulturach, sankcje ze strony systemu sprawiedliwości oraz sankcje społeczne za stosowanie przemocy domowej itp.
- *Czynniki dotyczące związku*, do których zaliczamy relacje władzy w ramach dwojga osób, wzorce rozwiązywania konfliktów oraz komunikację itp.
- *Czynniki indywidualne*, które mogą zostać podzielone na następujące kategorie:
 1. *Czynniki poznawcze*, do których zaliczamy poglądy i postawy dotyczące relacji między płciami i ról, oczekiwania od związku (np. romantyczna miłość), partnerek i dzieci (np. prawo do otrzymywania) oraz od siebie samych (np. męskość, tożsamość),
 2. *Czynniki emocjonalne*, do których zaliczamy warunkowane płciowo kontrolowanie (identyfikacja, zrozumienie i wyrażanie) uczuć złości, frustracji, porażki, wstydu, zazdrości, strachu itp. oraz wzorce empiryczne, na których się one opierają (style utrzymywania więzi, poczucie tożsamości, oczekiwania itp.),
 3. *Czynniki behawioralne*, do których zaliczamy zastąpienie uwarunkowanych płciowo zachowań związanych z przemocą i kontrolą przez zdolności i umiejętności do stworzenia więzi opartych na równości i szacunku, takich jak empatia, komunikacja i rozwiązywanie konfliktów, radzenie sobie ze stresem i złością itp.

B Istotne zasady pracy ze sprawcami męskiej przemocy

B.1. Kontakt z partnerką i wsparcie

W celu zwiększenia poziomu bezpieczeństwa partnerek, programy dla sprawców przemocy muszą zapewniać sytuację, w której partnerka sprawcy jest poinformowana o celach i treści programu, o jego ograniczeniach (np. brak gwarancji na ustanie przemocy), o tym, w jaki sposób uczestnictwo jej partnera w programie może wpłynąć na stosowaną przez niego manipulację i kontrolowanie jej osoby oraz o możliwościach w zakresie otrzymania wsparcia i działań w zakresie samodzielnego planowania w odniesieniu do własnego bezpieczeństwa. Informacje uzyskane od partnerek powinny być uwzględnione w szacowaniu ryzyka oraz w ocenie sprawcy przemocy. Kobiety powinny zostać ostrzeżone, jeżeli ich partner przerwie uczestnictwo w programie lub realizatorzy programu dostrzegą czynniki ryzyka wobec kobiety lub dziecka.

Należy bezwzględnie zapewnić sytuację, w której kontakt z partnerkami jest całkowicie dla nich dobrowolny i nie implikuje jakiegokolwiek odpowiedzialności w odniesieniu do udziału i postępów mężczyzny w programie. Należy szanować potrzeby kobiet oraz dołożyć starań, aby zminimalizować wszelkie możliwe ryzyko związane z kontaktowaniem się z nimi. Kontakt z partnerką może być nawiązywany przy współpracy z ośrodkiem pomocy dla kobiet lub w ramach samego programu dla sprawców przemocy.

B.2. Zasady ochrony dziecka

Dzieci żyjące w związkach, w których mają miejsce nadużycia, są zawsze (bezpośrednio lub pośrednio) dotknięte przemocą domową. Z tego względu interes tych dzieci powinien stanowić priorytet w programach dla sprawców przemocy, zarówno w pracy bezpośredniej z mężczyznami, jak i na szczeblu integracji w szerszym systemie interwencji i przy współpracy z innymi organizacjami. Dla celów programu należy ustanowić szczególne zasady w zakresie ochrony dzieci, uwzględniając konkretne kroki podejmowane w sytuacji zagrożenia dziecka, zgodnie z lokalnymi uwarunkowaniami

⁴ Zobacz: Bronfenbrenner 1979, Dahlberg & Krug 2002

i sytuacją prawną. Skutki przemocy domowej w odniesieniu do dzieci oraz ojcostwa uczestników powinny być uwzględnione w programie działań prowadzonych w ramach programu dla sprawców przemocy.

B.3. Podejście i postawy w bezpośredniej pracy ze sprawcami przemocy

Programy dla sprawców przemocy oparte są na przekonaniu, że ludzie są zdolni do zmiany.

Programy dla sprawców przemocy powinny doprowadzać do sytuacji, w której mężczyźni biorący udział w programie będą odpowiadać za przemoc, którą stosują oraz powinny uzmysławiać tym mężczyznom potrzebę ponoszenia odpowiedzialności oraz konsekwencji w związku ze stosowaną przez nich przemocą. Podstawowe znaczenie ma jednak również fakt, że realizatorzy programu powinni traktować sprawców przemocy z szacunkiem i jako osoby w pełni wartościowe.

Jednym z zasadniczych założeń programów powinno być przekonanie, że stosowanie przemocy jest kwestią wyboru. Z tego względu jednym z pierwszych celów pracy z mężczyznami powinna być pomoc w uzmysłowieniu im, że stosowanie przemocy jest ich wyborem. Należy zakwestionować i poddać krytycznej analizie wszelkie próby przedstawiania argumentów polegających na zaprzeczaniu, usprawiedliwianiu, wymówkach oraz winieniu innych osób czy sytuacji.

Wnikliwe skupienie się na analizie zachowań nacechowanych przemocą na przykładzie ich konkretnych działań, myśli i uczuć pomaga mężczyznom uznać swoją własną aktywną rolę w stosowaniu przemocy. Dokładne zbadanie, w jaki sposób stosowana przez sprawców przemoc wpływa na ich partnerki i dzieci oraz jakie ma wobec nich skutki, pomaga obudzić w mężczyznach empatię, poczucie odpowiedzialności oraz motywację do zmiany.

Realizatorzy programu muszą zapewnić stworzenie takiej sytuacji, w której klienci, ofiary oraz sprawcy, nie doznają żadnej krzywdy w wyniku stosowania założeń programu. Powinni oni być w stanie rozpoznać sytuację i uznać, że w pewnych przypadkach (np. nadużywanie alkoholu, zaburzenia osobowości) bardziej stosowne i zgodne z jej najlepszym interesem będzie odesłanie danej osoby do odpowiedniej instytucji świadczącej pomoc.

B.4. Szacowanie ryzyka

Należy systematycznie przeprowadzać proces szacowania ryzyka. Identyfikacja mężczyzn o dużym stopniu ryzyka zachowań nacechowanych przemocą pozwala realizatorom programu podjąć odpowiednie środki w zakresie zapewniania bezpieczeństwa ofiarom oraz stanowi istotną informację dotyczącą szczególnych metod terapii. Szacowanie ryzyka powinno odbywać się i być dokumentowane w fazie naboru do programu oraz w każdym przypadku, gdy zachowanie sprawcy przemocy lub sytuacja wskazują na możliwą zmianę poziomu ryzyka. W procesie szacowania ryzyka należy uwzględnić możliwie jak największą liczbę źródeł informacji, w szczególności opinie partnerki, ale również kartoteki policyjne i informacje od wszelkich innych organizacji mających kontakt z uczestnikiem programu lub jego rodziną. Należy również uwzględnić ograniczenia związane z dokładnością oszacowanego poziomu ryzyka.

B.5. Kwalifikacje personelu

Oprócz swojego podstawowego przeszkolenia, realizatorzy programu powinni posiadać następujące kwalifikacje w celu zapewnienia wysokiej jakości pracy ze sprawcami przemocy:

- Zaangażowanie na rzecz związków wolnych od przemocy oraz na rzecz równości płci
- Specjalne szkolenie w zakresie świadomości w kwestii przemocy
- Krytyczna refleksja nad własnym stosunkiem do ról i tożsamości przypisanych płciom oraz wrażliwość na kwestie hierarchii płci i seksizmu
- Krytyczna refleksja nad własnymi tendencjami do zachowań nacechowanych przemocą i dominacją, świadomość i znajomość własnej historii przemocy
- Całościowe zrozumienie kwestii dynamiki związków, w których występuje przemoc
- Ciągła edukacja i superwizja

- Umiejętności pracy grupowej (w odniesieniu do realizatorów zadań grupowych)

Jeżeli realizatorzy programu nie są specjalistami o ustalonym kodeksie etycznym (np. licencjonowani psychologowie / psychoterapeuci), kwestie etyczne, takie jak poufność, tajemnica danych, relacje realizator programu-klient itp. powinny być uregulowane osobno.

B.6. Zapewnianie jakości, dokumentacja i ocena

Zapewnianie jakości, dokumentacja i ocena pracy powinny być integralną częścią każdego programu. W ramach programów dotyczących sprawców przemocy należy prowadzić dokumentację i ocenę przebiegu i wyników programu.

Realizatorzy programu powinni stworzyć i wdrożyć środki do stałego monitorowania przebiegu i wyników swojej pracy oraz wykonywać ją zgodnie z krajowymi, a w miarę możliwości, również międzynarodowymi osiągnięciami w zakresie dobrych praktyk i wynikami odpowiednich badań. Środki te powinny obejmować:

- regularne spotkania zespołu i superwizję,
- stałą dokumentację pracy,
- analizę tej dokumentacji,
- wewnętrzną i zewnętrzną ocenę wyników programu.

Bardziej szczegółowy opis istotnych aspektów dotyczących dokumentacji i oceny można znaleźć na stronie internetowej (patrz poniżej).

C. Dodatkowe informacje

Niniejsze wytyczne dla programów pracy ze sprawcami męskiej przemocy domowej mogą być wykorzystane w celu opracowania lub modyfikacji standardów programów. Odsyłacze do istniejących standardowych dokumentów, które mogą posłużyć za wzór przy szczegółowym opracowywaniu standardów oraz dodatkowe informacje można znaleźć na stronie internetowej www.work-with-perpetrators.eu.

© WWP – Work with Perpetrators of Domestic Violence in Europe

Projekt WWP – Praca ze sprawcami przemocy domowej w Europie jest finansowany w latach 2006 -2008 przez

Program Daphne II w celu
zwalczania przemocy wobec dzieci,
młodzieży i kobiet (UE)

Federal Ministry for
Family Affairs, Senior Citizens,
Women and Youth

Federalne Ministerstwo do spraw
Rodziny, Osób Starszych, Kobiet
i Młodzieży (Niemcy)